

2000

COUNCIL OF EUROPE CONSEIL DE L'EUROPE

**European Charter
for Regional
or Minority Languages**

**Charte européenne
des langues régionales
ou minoritaires**

**Karta Europiane e
Gjuheve Krahinore ose Minoritare
Strasbourg, me 5.11.92**

**ALBANIAN VERSION
UNOFFICIAL TRANSLATION**

Preambula

Shtetet anetare te Keshillit te Evropes, nenshkruese ne kete dokument,

Duke pasur parasysh se qellimi i Keshillit te Evropes eshte arritja e nje uniteti me te madh midis anetareve te tij, vecanerisht per te mbrojtur e realizuar idealet dhe parimet qe jane trashegimia e tyre e perbashket;

Duke pasur parasysh se mbrojtja e gjuheve historike rajonale e pakices te Evropes, disa prej te cileve jane ne rrezikun e zhdukjes eventuale, kontribuon ne ruajtjen dhe zhvillimit te pasurise dhe traditave kulturore Evropiane;

Duke pasur parasysh se e drejta per te perdorur nje gjuhe rajonale ose pakices privatisht dhe ne jeten publike eshte nje e drejte e pamohueshme, ne perputhje me parimet e misheruara ne Paktin Nderkombetar mbi te Drejtat Civile e Politike te Kombeve te Bashkuara, dhe ne perputhje me frymen e Konventes per Mbrojtjen e te Drejtave te Njeriut dhe Lirive Themelore te Keshillit te Evropes;

Duke iu referuar punes se kryer ne kuadrin e KSBE-se, dhe ne vecanti Aktin Perfundimtar te Helsinkit te 1975 dhe dokuemntin e Takimit te Kopenhagenit te 1990;

Duke theksuar vleren e konceptit nder-kulturor dhe shume-gjuhesor, dhe duke pasur parasysh se mbrojtja dhe inkurajimi i gjuheve rajonale e te pakices nuk duhet te jete ne dem te gjuheve zyrtare dhe nevojës per t'i mesuar ato;

Duke kuptuar se mbrojtja dhe nxitja e gjuheve rajonale e te pakices ne vende e rajone te ndryshme te Evropes perfaqeson nje kontribut te rendesishem ne ndertimin e nje Evrope te bazuar mbi parimet e demokracise dhe shumellojshmerise kulturore brenda kuadrit te sovranitetit kombetar dhe integrotetit territorial;

Duke marre parasysh kushtet e vecanta dhe traditat historike ne rajone te ndryshme te shtetet evropiane,

Rane dakord si me poshte:

PJESA I - Dispozitat e pergjithshme

Neni 1 - Perkufizime

Per qellimet e kesaj Karte:

- a) "gjuhe rajonale ose te pakices" nenkupton gjuhete qe jane:
 - i. perdorur tradicionalisht brenda nje territori te dhene te nje shteti nga shteteaset e ketij shteti, te cilet formojne nje grup numerikisht me te vogel se pjesa tjeter e popullsisë se shtetit; dhe
 - ii. te ndryshme nga gjuhete zyrtare te ketij shteti;
nuk perfshin as dialektet e gjuhes (ve) zyrtare te shtetit as gjuhete e migraenteve;
- b) "territori ne te cilin gjuha rajonale apo e pakices perdoret" tregon zonen gjeografike ne te cilen kjo gjuhe eshte menyra e shprehjes se nje numri njerezish, qe justifikon marrjen e masave te ndryshme mbrojtese dhe nxitese, te parashikuara ne kete Karte;
- c) "gjuhe jo-territoriale" tregon gjuhete e perdorura nga shtetasit e nje shteti, qe ndryshojne nga gjuha ose gjuhete e perdorura nga pjesa tjeter e popullsisë se shtetit, por qe ndonese e perdorur tradicionalisht brenda territorit te shtetit, nuk mund te identifikohe me nje sferë te vecante.

Neni 2 - Angazhimet

1. Secila Pale shtet angazhohet te zbatoje dispozitat e Pjeses II per te gjithë gjuhete rajonale apo te pakices, te folura brenda territorit te tij dhe qe perfshihen ne perkufizimin ne Nenin 1.
2. Per cdo gjuhe te percaktuar ne kohen e ratifikimit, pranimit ose miratimit, ne perputhje me Nenin 3, secila Pale angazhohet te zbatoje nje minimum prej 35 paragrafesh apo nen-paragrafesh, te zgjedhur nga dispozitat e Pjeses III te Kartes, perfshire te pakten tre te zgjedhur prej Nenit 8 dhe 12, dhe nje nga prej Nenit 9, 10, 11 dhe 13.

Neni 3 - Rregullime praktike

1. Secili shtet pale do te percaktoje ne instrumentin e tij te ratifikimit, pranimit ose miratimit, cdo gjuhe rajonale apo te pakices, ose gjuhen zyrtare qe eshte me pak e perdorur ne te gjithë ose pjese te territorit te tij, per te cilen do te zbatohen paragrafet e zgjedhur ne perputhje me Nenin 2, paragrafin 2.

2. Secila Pale mund te njoftoje ne cdo kohe te mevonshme Sekretarin e Pergjithshem se ai pranon detyrimet e percaktuara ne dispozitat e secilit paragraf te Kartes, te paspecifikuar ne instrumentin e tij te ratifikimit, pranimit, apo miratimit, ose se do te zbatohet paragrafi I i ketij neni per gjuhet rajonale ose te pakices, ose gjuheve te tjera zyrtare, qe jane me pak te perdorura ne te gjithë ose pjese te territorit te tij.

3. Angazhimet e permendura ne paragrafin e mesiperme do te konsiderohen si pjese perberese te ratifikimit, pranimit ose miratimit, dhe do te kete te njejten pasoje qe nga data e njoftimit te tyre.

Neni 4 - Rregjimi ekzistues i mbrojtjes

1. Asgje ne kete Karte nuk do te interpretohet si kufizim ose shmangie nga ndonje e drejte e garantuar nga Konventa Evropiane mbi te Drejtat e Njeriut.

2. Dispozitat e kesaj Karte nuk do te cenojne ndonje dispozite me favorizuese lidhur me statusin e gjuheve rajonale ose te pakices, apo rregjimit juridik te personave qe u perkasin pakicave, qe mund te ekzistojne ne nje Pale apo jane parashikuar ne marreveshjet perkatese nderkombetare dypaleshe e shumepaleshe.

Neni 5 - Detyrimet ekzistuese

Asgje ne kete Karte nuk mund te interpretohet se nenkupton ndonje te drejte per t'u angazhuar ne ndonje aktivitet ose te kryeje ndonje veprim ne kundershtrim me qellimet e Kartes se Kombeve te Bashkuara ose detyrimi tjeter sipas se drejtes nderkombetare, perfshire parimin e sovranitetit dhe integritetit territorial te shteteve.

Neni 6 - Informimi

Palet angazhohen te kujdesen qe autoritetet, organizatat dhe personat e interesuar jane informuar per te drejtat dhe detyrimet e percaktuara nga kjo Karte.

PJESA II - Objektivat dhe parimet qe vijojne ne perputhje me Nenin 2, paragrafin 1

Neni 7 - Objektivat dhe parimet

1. Lidhur me gjuhet rajonale ose te pakices, brenda territoreve ku perdoren keto gjuhe, dhe ne perputhje me gjendjen e seciles gjuhe, Palet do t'i bazojne politikat, legjislacionin dhe praktikat e tyre mbi objektivat dhe parimet e tyre:

a) njohja e gjuheve rajonalke ose pakices si nje shprehje e pasurise kulturore;

- b) respektimi i zones gjeografike te seciles gjuhe rajonale ose te pakices me qellim qe te sigurohet se ndarjet administrative, ekzistuese ose te reja, nuk perbejne nje pengese per nxitjen e gjuhes rajonale ose te pakices ne shqyrtim;
 - c) nevoja per nje veprimtari aktive ne nxitjen e gjuheve rajonale ose te pakices, ne menyre qe ato te mbrohen;
 - d) lehtesimi dhe/ose inkurajimi i perdorimit te gjuheve rajonale ose pakices, me te folur ose shkrim, publikisht dhe ne jeten private;
 - e) ruajtjen dhe zhvillimin, ne fushat e perfshira nga kjo Karte, te lidhjeve midis grupeve qe perdorin gjuhen rajonale ose te pakices dhe grupeve te tjera ne kete shtet, qe flasin nje gjuhe te perdorur ne nje forme identike ose te njejte, si edhe vendosjen e marredhenieve kulturore me grupet e tjera ne shtetin qe perdor gjuhet e ndryshme;
 - f) sigurimin e formave dhe mjeteve te pershtatshme per mesimin e studimin e gjuheve rajonale ose pakices ne te gjitha nivelet e pershtatshme;
 - g) sigurimin e lehtesive qe iu japin mundesi personave qe nuk flasin nje gjuhe rajonale ose te pakices, te cilet jetojne ne zonen ku kjo gjuhe perdoret, te mesojne ate ne se deshirojne;
 - h) nxitjen e studimit dhe kerkimeve mbi gjuhet rajonale ose te pakices ne universitetet ose institucionet e barazvlefshme;
 - i) nxitjen, ne fushat e perfshira nga kjo Karte, e formave te pershtatshme te shkembimeve nderkombetare per gjuhet rajonale ose te pakices, te perdorura ne menyre identike ose te njejte ne dy ose me shume shtete.
2. Palet angazhohen te eliminojne, ne se nuk e kane bere nje gje te tille akoma, cdo dallim, perjashtim, kufizim ose preference te pajustificueshme lidhur me perdorimin e gjuhes rajonale ose te pakices, qe synojne te pengojne ose rrezikojne ruajtjen ose zhvillimin e saj. Miratimi i masave te vecanta ne favor te gjuheve rajonale ose te pakices, ae synojne ne nxitjen e barazise midis folesve te ketyre gjuheve dhe pjeses tjeter te popullsisë, ose te cilat duke marre parasysh kushtet e tyre te vecanta nuk konsiderohen si nje akt diskriminimi kunder folesve te gjuheve te perdorura me shume.
3. Palet angazhohen te nxisin, nepermjet masave te pershtatshme, mirekuptimin e ndersjelle midis te gjithë grupeve gjuhesore te vendit, dhe ne vecanti perfshirjen e respektit, mirekuptimit dhe tolerances lidhur me gjuhet rajonale ose te pakices, midis objektiveve te arsimit dhe kualifikimit, te siguruara ne vendet e tyre, dhe inkurajimit te shtypit per te arritur te njejtin objektiv.

4. Ne percaktimin e politikes se tyre lidhur me gjuhet rajonale ose te pakices, Palet do te marrin parasysh nevojat dhe deshirat e shprehura nga grupet qe perdorin keto gjuhe. Ata inkurajohen te krijojne organizma, ne se jane te nevojshme, per t'i keshilluar autoritetet mbi te gjithë ceshtjet qe i perkasin gjuheve rajonale ose te pakices.
5. Palet angazhohen te zbatojne, mutatis mutandis, parimet e parashtruara ne paragrafet 1-4 me siper per gjuhet jo-territoriale. Megjithqte, per sa i perket ketyre gjuheve, natyra dhe teresia e masave te marra per zbatimin e kesaj Karte, do te percaktohen ne nje menyre fleksible, duke pasur parasysh nevojat dhe deshirat, si dhe traditat dhe karakteristikat perkatese te grupeve qe i perdorin keto gjuhe.

PJESA III - Masat per nxitjen e perdorimit te gjuheve rajonale ose te pakices ne jeten publike, ne perputhje me angazhimet e percaktuara ne Nenin 2, paragrafi 2.

Neni 8 - Arsimi

1. Lidhur me arsimin, ne territorin ku perdoren keto gjuhe, ne varesi te situates se seciles prej ketyre gjuheve dhe pa demtuar mesimin e gjuhe(ve) zyrtare te shtetit, Palet angazhohen:
 - a
 - i. te bejne te mundur arsimin para-shkollor ne gjuhet perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te bejne te mundur nje pjese themelore te arsimit para-shkollor ne gjuhet perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - iii. te zbatojne nje prej ketyre masave te parashikuara sipas i dhe ii me siper, te pakten per ata nxenes, familjet e te cileve kerkojne nje gje te tille dhe jane ne nje numer te mjaftueshem; ose
 - iv. ne se autoritetet publike nuk kane kompetence te drejtperdrejte ne fushen e arsimit para-shkollor, te favorizojne dhe/ose inkurajojne zbatimin e masave te permendura sipas i-iii me siper;
 - b
 - i. te bejne te mundur arsimin fillor ne gjuhet perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te bejne te mundur nje pjese themelore te arsimit fillor ne gjuhet perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - iii. te sigurojne, ne kuadrin e arsimit fillor, mesimin e gjuheve perkatese rajonale ose te pakices si nje pjese perberese e programit shkollor; ose
 - iv. te zbatojne masat e parashikuara sipas i-iii me siper, te pakten per ata nxenes, familjet e te cileve kerkojne nje gje te tille dhe jane ne nje numer te mjaftueshem;

- c
 - i. te bejne te mundur arsimin e mesem ne gjuhët perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te bejne te mundur nje pjese themelore te arsimit te mesem ne gjuhët perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - iii. te sigurojne, ne kuadrin e arsimit te mesem, mesimin e gjuheve perkatese rajonale ose te pakices si nje pjese perberese e programit shkollor; ose
 - iv. te zbatojne masat e parashikuara sipas i-iii me siper, te pakten per ata nxenes, familjet e te cileve kerkojne nje gje te tille dhe jane ne nje numer te mjaftueshem;
- d
 - i. te bejne te mundur arsimin teknik dhe profesional ne gjuhët perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te bejne te mundur nje pjese themelore te arsimit teknik ose profesional ne gjuhët perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - iii. te sigurojne, ne kuadrin e arsimit teknik dhe profesional, mesimin e gjuheve perkatese rajonale ose te pakices si nje pjese perberese e programit shkollor; ose
 - iv. te zbatojne masat e parashikuara sipas i-iii me siper, te pakten per ata nxenes, familjet e te cileve kerkojne nje gje te tille dhe jane ne nje numer te mjaftueshem;
- e
 - i. te bejne te mundur arsimin universitar dhe te larte ne gjuhët perkatese rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te sigurojne mundesi per mesimin e ketyre gjuheve si tema te arsimit universitar dhe te larte; ose
 - iii. ne rast se, per arsye te rolit te shtetit lidhur me institucionet e arsimit te larte, nenparagrafet i dhe ii nuk mund te zbatohen, te inkurajojne dhe /ose te lejojne sigurimin e universitetit dhe formave te tjera te arsimit te larte ne gjuhët perkatese rajonale ose te pakices, ose te lehtesive per studimin e ketyre gjuheve si tema te arsimit universitar ose te larte;
- f
 - i. te garantojne sigurimin e kurseve arsimore permanente per te rritur, te cilet jane edukuar kryesisht ose teresisht ne gjuhët rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te ofrojne keto gjuhe si tema te arsimit permanent te te rriturve; ose
 - iii. ne rast se autoritetet publike nuk kane kompetence te drejtperdrejte ne fushen e arsimit te te rriturve, te favorizojne dhe/ose inkurajojne ofrimin e ketyre gjuheve si tema te arsimit permanent per te rriturit;
- g. te marrin masat per te siguruar mesimin e historise dhe kultures, qe eshte pasqyruar nga gjuha rajonale ose e pakices;

- h. te sigurojne kualifikimin themelor dhe te metejshem te mesuesve, te kerkuar per te zbatuar ato te paragrafeve a-g te pranuar nga Pala;
 - i. te krijojne organizem ose organizma mbikqyres, pergjegjes per kontrollin e masave te marra dhe perparimit te arritur ne krijimin ose zhvillimin e mesimit te gjuheve rajonale ose te pakices dhe per hartimin e raporteve periodike me konstatimet e tyre, te cilat do te behen te njohura.
2. Lidhur me arsimin dhe per territoret e tjera nga ato ku gjuhet rajonale ose te pakicave perdoren tradicionalisht, Palet angazhohen, ne se numri i folesve te nje gjuhe rajonale ose te pakices e justifikon, te lejoje, inkurajoje ose siguroje mesimin e te mesoje ne gjuhen rajonale ose te pakices ne te gjitha nivelet e pershtatshme te arsimit.

Neni 9 - Autoritetet gjyqesore

1. Palet angazhohen qe, ne ato zona gjyqesore ku numri i banoreve qe perdorin gjuhet rajonale ose te pakices justifikon masat e specifikuara me poshte, ne varesi te situates se seciles gjuhe dhe ne kushtet qe lehtesite e ofruara nga ky paragraf nuk konsiderohen nga gjykatesi se jane ne dem te administrimit te drejtesise ne menyren e duhur:

a. ne proceduren penale:

- i. te sigurojne qe gjykatat, me kerkese te nje prej paleve, do te zhvillojne gjykimin ne gjuhet rajonale ose te pakices; dhe /ose
- ii. t'i garantojne te akuzuarit te drejten e perdorimit te gjuhes se tij/saj rajonale ose te pakices; dhe/ose
- iii. te sigurojne qe kerkesat dhe provat, me shkrim ose gojore, nuk do te konsiderohen te papranueshme vetem per shkak te formulimit te tyre ne nje gjuhe rajonale ose te pakices; dhe /ose
- iv. kur kerkohet, te hartojne dokumenta mbi proceduren ligjore ne gjuhen perkatese rajonale ose te pakices, ne qofte se del e nevojshme nga perdorimi i perkthyesve qe nuk kerkojne shpenzime shtese per personat e interesuar;

b. ne proceduren civile:

- i. te sigurojne qe gjykatat, me kerkese te nje prej paleve, do te zhvillojne gjykimin ne gjuhet rajonale ose te pakices; dhe /ose
- ii. te lejojne, kurdohere qe ne nje padites duhet te paraqitet personalisht para gjykates, qe te perdore gjuhen e tij/te saj rajonale ose te pakices pa shkaktuar shpenzime shtese; dhe/ose

iii. te lejojne hartimin e dokumenteve dhe provave ne gjuhet rajonale ose te pakices,

ne gofte se eshte e nevojshme nga perdorimi i perkthyesve dhe perkthimeve;

c. ne procedurat para gjykatave lidhur me ceshtjet administrative:

i. te sigurojne qe gjykatat, me kerkese te nje pale, do te zhvillojne gjykimin ne gjuhet rajonale ose te pakices; dhe /ose

ii. te lejojne, kurdohere qe ne nje padites duhet te paraqitet personalisht para gjykates, qe te perdore gjuhen e tij/te saj rajonale ose te pakices pa shkaktuar shpenzime shtese; dhe/ose

iii. te lejojne hartimin e dokumenteve dhe provave ne gjuhet rajonale ose te pakices,

ne gofte se eshte e nevojshme nga perdorimi i perkthyesve dhe perkthimeve;

d. te marrin masat e nevojshme per te siguruar qe zbatimi i nen-paragrafeve i dhe iii te paragrafeve b dhe c me siper dhe cdo perdorim i nevojshem i perkthyesve dhe perkthimeve nuk sjell shpenzime shtese per personat e interesuar.

2. Palet angazhohen:

a. te mos mohojne vlefshmerine e dokumenteve ligjore te hartuara ne kete shtet vetem per shkak se jane formuluar ne gjuhen rajonale ose te pakices; ose

b. te mos mohojne vlefshmerine, edhe midis paleve, te dokumenteve ligjore te hartuara ne kete shtet vetem per shkak se jane formuluar ne nje gjuhe rajonale ose te pakices, dhe te sigurojne se ato mund te perdoren kunder paleve te treta te interesuara, qe nuk jane foles te ketyre gjuheve, me kusht qe permbajtja e dokumentit t'iu behet e njohur personave qe e perdorin; ose

c. te mos mohojne vlefshmerine, edhe midis paleve, te dokumenteve ligjore te hartuara ne kete shtet vetem per shkak se jane formuluar ne nje gjuhe rajonale ose te pakices.

3. Palet angazhohen te sigurojne botimin ne gjuhet rajonale ose te pakices te akteve ligjore kombetare me te rendesishem dhe te atyre qe lidhen vecanerisht me folesit e ketyre gjuheve, ne se nuk eshte parashikuar ndryshe.

Neni 10 - Autoritetet administrative dhe sherbimet publike

1. Ne zonat administrative te shtetit, ku numri i banoreve qe jane foles te gjuheve rajonale ose te pakices justifikon masat e specifikuara me poshte, dhe ne varesi te situates se seciles

gjuhe, Palet angazhohen, per aq sa eshte e mundur:

- a. i. te sigurojne se autoritetet administrative perdorin gjuhet rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te sigurojne se zyrtaret qe jane ne kontakt me publikun perdorin gjuhet rajonale ose te pakices ne marrredheniet me personat qe u drejtohen ne keto gjuhe; ose
 - iii. te sigurojne se folesit e gjuheve rajonale ose te pakices mund te paraqesin kerkesa me goje ose shkrim dhe te marrin pergjigje ne keto gjuhe; ose
 - iv. te sigurojne se folesit e gjuheve rajonale ose te pakices mund te paraqesin kerkesa me goje ose shkrim ne keto gjuhe; ose
 - v. te sigurojne se folesit e gjuheve rajonale ose te pakices mund te paraqesin si te vlefshem nje dokument ne keto gjuhe;
 - b. te vene ne perdorim gjeresisht tekstet dhe format administrative te perdorura per popullsine ne gjuhet rajonale ose te pakices, ose ne variante dygjuhesore;
 - c. te lejojne autoritetet administrative te hartojne dokumentet ne nje gjuhe rajonale ose te pakices.
2. Lidhur me autoritetet lokale dhe rajonale, ne territorin e te cilave numri i banoreve qe jane foles te gjuheve rajonale ose te pakices eshte i tille qe justifikon masat e specifikuara me poshte, Palet angazhohen te lejojne dhe/ose inkurajojne:
- a. perdorimin e gjuheve rajonale ose te pakicave ne kuadrin e autoritetit rajonal ose lokal;
 - b. mundesine qe folesit e gjuheve rajonale ose te pakices te paraqesin me goje ose shkrim kerkesa ne keto gjuhe;
 - c. botimin nga autoritetet rajonale te dokumenteve te tyre zyrtare edhe ne gjuhet perkqtese rajonale ose te pakices;
 - d. botimin nga autoritetet lokale te dokumenteve te tyre zyrtare edhe ne gjuhet perkatese rajonale ose te pakices;
 - e. perdorimin nga autoritetet rajonale te gjuheve rajonale ose te pakices ne debatet e asambleve te tyre, pa perjashtuar, megjthate, perdorimin e gjuhes(ve) zyrtare te shtetit;
 - f. perdorimin nga autoritetet lokale te gjuheve rajonale ose te pakices ne debatet e asambleve te tyre, pa perjashtuar, megjithate, perdorimin e gjuhes(ve) zyrtare te shtetit;
 - g. perdorimin ose miratimin, ne se eshte e nevojshme lidhur me emrin ne gjuhen zyrtare, te formave tradicionale dhe te drejta te emertimeve te vendeve ne gjuhet rajonale ose te pakices.

3. Lidhur me shërbimet publike të siguruar nga autoritetet administrative ose persona të tjerë që veprojnë në emër të tyre, Palet angazhohen, brenda territorit ku përdoren gjuhët rajonale ose të pakicës, në përputhje me situatën e secilës gjuhe dhe atë që është e mundur:
 - a. të sigurojnë se gjuhët rajonale ose të pakicave përdoren përdoren në kryerjen e shërbimeve; ose
 - b. të lejojnë folesit e gjuhëve rajonale ose të pakicave të paraqesin një kërkesë dhe të marrin përgjigje në këto gjuhe; ose
 - c. të lejojnë folesit e gjuhëve rajonale ose të pakicave të paraqesin një kërkesë në këto gjuhe.
4. Me qëllim që të zbatohen dispozitat e paragrafeve 1, 2 dhe 3, të pranuarat prej tyre, Palet angazhohen të ndermarrin një ose më shumë masa të mëposhtme:
 - a. përkthimin sik mund të kërkojnë;
 - b. rekrutimin dhe, nëse është e nevojshme, kualifikimin e zyrtarëve dhe nepunësve të tjerë shërbimeve publike që kërkojnë;
 - c. përputhjen për sa është e mundur me kërkesat që nepunësit e shërbimeve publike, që kanë njohuri të gjuhës rajonale ose të pakicës, të caktohen në territorin ku përdoret kjo gjuhe.
5. Palet angazhohen të lejojnë përdorimin e emrave familjare në gjuhët rajonale ose të pakicave, me kërkesën e të interesuarve.

Neni 11 - Shtypi

1. Lidhur me folesit e gjuhëve rajonale ose të pakicave brenda territoreve ku fliten këto gjuhe, në varesi të situatës së secilës prej tyre, dhe në masën që autoritetet publike, drejtpërdrejtë ose tërthorazi, janë kompetente, ose kanë pushtet apo luajnë një rol në këto fushë, si dhe duke respektuar parimin e pavaresisë dhe autonomisë së shtypit, Palet angazhohen:
 - a. në shkallën që radio-televizioni realizon misionet e shërbimit publik:
 - i. të sigurojë hapjen e të paktën një stacioni radioje dhe një kanal televizioni në gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
 - ii. të inkurajojë dhe/ose lehtësojë hapjen e të paktën një stacioni radioje dhe një kanali televizioni në gjuhët rajonale ose të pakicës; ose
 - iii. të marrë masa të pershtatshme për të siguruar që agjencitë shtypit të ofrojnë programet në gjuhët rajonale

- ose te pakices;
- b.i. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne hapjen e te pakten nje stacioni radioje ne gjuhete rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne perhapjen e programeve te radios ne gjuhete rajonale ose te pakices, mbi nje baze te rregullete;
 - c.i. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne hapjen e te pakten e nje kanali televiziv ne gjuhete rajonale ose te pakices; ose
 - ii. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne perhapjen e lajmeve televizive ne gjuhete rajonale ose te pakices mbi nje baze te rregullete;
 - d. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne prodhimin e shperndarjen e veprave audio-vizuale ne gjuhete rajonale ose te pakices;
 - e.i. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne hapjen dhe/ose rugjtjen e te pakten te nje gazete ne gjuhete rajonale ose te pakicave; ose
 - ii. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne botimin e artikujve te gazetave ne gjuhete rajonale ose te pakicave, ne nje menyre te rregullete;
 - f.i. te perballojne shpenzimet shtese te atyre agjencive te shtypit, te cilat perdorin gjuhete rajonale ose te pakicave, kurdohere qe ligji parashikon ndihme financiare ne pergjithesi per shtypin;
 - ii. te zbatojne masat ekzistuese per ndihmen financiare edhe per veprat audio-vizuale ne gjuhete rajonale ose te pakices.
 - g. te perkrahe kualifikimin e gazetareve dhe personelit tjeter te shtypit qe perdorin gjuhete rajonale ose te pakices.

2. Palet angazhohen te garantojne lirine e marrjes se drejtperdrejte te programeve te radio e televizionit i vendeve fqinje ne nje gjuhe qe perdoret ne forme te njejte ose identike ne nje gjuhe rajonale ose te pakices, dhe nuk kundërshton ritransmetimin e programeve te radio-televizionit ne kete gjuhe nga vendet fqinje. Ata angazhohen me tej gjithashtu te sigurojne moslejimin e kufizimeve mbi lirine e shprehjes dhe qarkullimit te lire te informacionit me shkrim ne nje gjuhe te perdorur ne nje forme identike ose te njejte ne ate te gjuhes rajonale ose te pakices. Ushtrimi i lirive te lartpermendura, meqenese permban detyrat e pergjegjesite, mund t'i nenshtrohet formaliteteve, kushteve, kufizimeve ose denime te tilla, te parashikuara nga ligji, dhe jane te nevojshme ne nje shqerori demokratike, ne interes te sigurise kombetare, integritetit territorial ose sigurise publike, per ndalimin e rremujes e krimin, per mbrojtjen e shendetit dhe moralitetit, per mbrojtjen e reputacionit dhe te drejtave te tjereve, per ndalimin e perhapjes se informacioneve te marre ne konfidence, ose ruajtjes se

autoritetit dhe paanesise se drejtesise.

3. Palet angazhohen te sigurojne se interesat e folesve te gjuheve rajonale ose te pakicave perfaqesohen ose konsultohen ne organizma te tilla, qe mund te krijohen ne perputhje me ligjin, per te garantuar lirine dhe pluralizmin e shtypit.

Neni 12 - Aktivitetet dhe lehtesite kulturore

1. Lidhur me aktivitetet dhe lehtesite kulturore-ne vecanti bibliotekat, qendrat kulturore, muzeumet, arkivat, akademite, teatrot dhe kinemate, si edhe krijimtaria artistike dhe xhirimi i filmave, format e spikatura te shprehjes kulturore, festivalet dhe industria kulturore, perfshire nder te tjera, perdorimin e teknologjive te reja-Plaet angazhohen qe, brenda territorit ku fliten keto gjuhe dhe ne shkallen qe autoritetet publike jane kompetente, kane pushtet ose luajne nje rol ne kete fushe:

a. te inkurajojne llojet e shprehjes dhe iniciativa te vecanta per gjuhete rajonale ose te pakicave, dhe te nxisin mjetet e ndryshme te perhapjes se veprave te bera ne keto gjuhe;

b. te nxisin mjetet e ndryshme te perhapjes ne gjuhe te tjera te veprave te bera ne gjuhete rajonale ose te pakices, duke ndihmuar e zhvilluar perkthimin, post-sinkronizimin dhe aktivitetet e nderverarura;

c. te nxisin perhapjen ne gjuhete rajonale ose te pakices te veprave te bera ne gjuhe te tjera, duke ndihmuar dhe kryer perkthime, post-sinkronizimin dhe veprimtari te nderverarura;

d. te siguroje se organizmat pergjegjese per organizimin ose perkrahjen e aktiviteteteve kulturore te llojeve te ndryshme do te bashkepunojne sic duhet per te perfshire njohurite dhe perdorimin e gjuheve rajonale ose te pakicave, si dhe kulturave ne angazhime, qe ata fillojne, ose per te cilat sigurojne mbeshtetje;

e. te nxisin masat per te siguruar se organizmat pergjegjese per organizimin e perkrahjen e aktiviteteteve kulturore kane ne dispozicion te tyre personelin qe zoteron gjuhen rajonale ose te pakices perkatese dhe te pjeses tjeter te popullsisë;

f. te inkurajoje pjesemarrjen e drejtperdrejte nga pezrfaqesuesit e folesve te nje gjuhe rajonale ose te pakices ne sigurimin e lehtesive dhe planifikimin e aktiviteteteve kulturore;

g. te inkurajojne dhe/ose lehtesojne krijimin e nje ose disa organizmave pergjegjese per grumbullimin, ruajtjen, paraqitjen e botimin e veprave te bera ne gjuhete rajonale ose te pakices;

h. ne se eshte e nevojshme, te krijojne dhe/ose nxisin dhe financojne perkthimin dhe sherbimet e kerkimit terminologjik, ne vecqnti me qellim qe te ruajne dhe perpunojne nje terminologji te pershtatshme administrative, tregtare, ekonomike, shoqerore, teknike ose ligjore per secilen gjuhe rajonale ose te pakices.

2. Lidhur me territoret e tjera nga ato ku perdoret tradicionalisht gjuha rajonale ose e pakices, Palet angazhohen, ne se numri i folesve te nje gjuhe rajonale ose te pakices e justifikon, te lejojne, inkurajojne dhe/ose sigurojne aktivitetet e lehtesi te pershtatshme kulturore ne perputhje me paragrafin e mesiperm.

3. Palet angazhohen qe, ne ndjekjen e politikave te tyre kulturore jashte, te marrin masat e nevojshme per gjuhete rajonale ose te pakicave dhe kulturat qe ato pasqyrojne.

Neni 13 - Jeta ekonomike e shoqerore

1. Lidhur me aktivitetet ekonomike dhe shoqerore, Palet angazhohen, brenda gjithë territorit:

a. te eliminojne nga legjislacioni i tyre cdo dispozite qe ndalon ose kufizon pa arsye te mjaftueshme, perdorimin e gjuheve rajonale ose te pakicave ne dokumentet lidhur me jeten ekonomike e shoqerore, vecanerisht kontratat e punesimit, dhe ne dokumentet teknike, si udhezimet per perdorimin e produkteve ose pajisjeve;

b. te ndalojne perfshirjen ne rregullat e brendshme te kompanive dhe dokumentat private te asnje klauzole qe perjashton ose kufizon perdorimin e gjuhes rajonale ose te pakicave, te pakten midis vete perdoruesve te gjuhes;

c. te kundërshtojne praktikat qe synojne te pengojne perdorimin e gjuheve rajonale ose te pakicave lidhur me aktivitetet ekonomike e shoqerore;

d. te lehtesojne dhe/ose inkurajojne perdorimin e gjuheve rajonale ose te pakicave me te gjithë mjetet e tjera vec atyre qe jane specifikuar ne paragrafet e lartpermendur.

2. Lidhur me aktivitetet ekonomike dhe shoqerore, Palet angazhohen, ne shkallen qe autoritetet publike jane kompetente, brenda territorit ku perdoren gjuhete rajonale ose te pakicave, dhe perderisa kjo eshte nje e mundshme e arsyeshme:

a. te perfshije ne rregullat e tyre financiare dhe bankare, qe lejojne, nepermjet procedurave ne perputhje me praktiken e brendshme, perdorimin e gjuheve rajonale ose te pakices ne hartimin e urdhrave te pagimit (cek, projekt, etc.) ose dokumenteve te tjera financiare, ose kur eshte e pershtatshme, te siguroje zbatimin e ketyre dispozitave;

b. ne sektoret ekonomike dhe shoqeror, drejtpersedrejti nen kontrollin e tyre (sektori publik), te organizojne aktivitetet per nxitjen e perdorimit te gjuheve rajonale ose te pakicave;

c. te siguroje se lehtesite e kujdesit shoqeror, si spitale, shtepi pensioni dhe vende qe ofrojne mundesi per te pritur e trajtuar ne gjuhen e tyre personat qe perdorin gjuhe rajonale ose te pakices, te cilet kane nevoje per kujdes per shkak te shendetit te keq, moshes se vjeter dhe arsye te tjera;

d. te siguroje me mjete te pershtatshme se keshillat e sigurimit hartohen gjithashtu ne gjuhet rajonale ose te pakices;

e. te marre masat qe informacioni i siguruar nga autoritetet publike kompetente lidhur me te drejtat e konsumatoreve te jete ne gjuhet rajonale ose te pakices.

Neni 14 - Shkembimet nderkufitare

Palet angazhohen:

a. te zbatojne marreveshjet ekzistuese dypaleshe e shumepaleshe, qe i detyrojne ato me shtetet ne te cilet e njejta gjuhe perdoret ne forme te njejte ose identike, ose ne se eshte e nevojshme, te kerkojne perfundimin e ketyre marreveshjeve, ne menyre qe te nxisin kontaktet midis folesve te se njejtes gjuhe ne shtetet perkatese ne fushat e kultures, arsimit, informacionit, kualifikimit profesional dhe edukimit te perhershem;

b. ne interes te gjuheve rajonale ose te pakices, te lehtesojne dhe/ose nxisin bashkepunimin pergjate kufijve, ne vecanti midis autoriteteve rajonale e lokale, ne territorin e te cilave e njejta gjuhe perdoret ne forme te njejte ose identike.

PJESA IV - Zbatimi i Kartes

Neni 15 - Raportet periodike

1. Palet do te paraqesin periodikisht tek Sekretari i Pergjithshem i Keshillit te Evropes, ne formen e pershkruar nga Komiteti i Ministrave, nje raport mbi politiken e ndjekur prej tyre ne perputhje me pjesen II te kesaj karte dhe mbi masat e marra ne zbatim te atyre dispozitave te Pjeses III, qe jane pranuar. Raporti i pare do te paraqitet brenda nje viti nga hyrja ne fuqi e Konventes lidhur me palen e interesuar, ndersa raportet e tjera ne intervale 3-vjecare nga raporti i pare.

2. Palet do t'i bejne publike raportet e tyre.

Neni 16 - Shqyrtimi i raporteve

1. Raportet e paraqitura tek Sekretari i Pergjithshem i Keshillit te Evropes sipas Nenit 15 do te shqyrtohen nga nje komitet ekspertesh, i formuar ne perputhje me nenin 17.

2. Organizmat ose shoqatat e krijuara ligjerisht ne nje Pale mund te terheqin vemendjen e komitetit te eksperteve per ceshtjet lidhur me angazhimet e marra sipas Pjeses III te kesaj Karte. Pas konsultimeve me Palen e interesuar, komiteti i eksperteve mund te marre parasysh kete informacion ne pergatitjen e raportit te permendur ne paragrafin 3 me poshte. Keto organizma ose shoqata mund te paraqesin me vone deklarata lidhur me politiken e ndjekur nga nje Pale ne perputhje me Pjesen II.

3. Ne baze te raporteve te permendura ne paragrafin 1 dhe informacionit te permendur ne paragrafin 2, komiteti i eksperteve do te pergatise nje raport per Komitetin e Ministrave. Ky raport do te shoqerohet me komentet qe jane kerkuar nga Palet, te cilat mund te behen publike nga Komiteti i Ministrave.

4. Raporti i permendur ne paragrafin 3 do te permbaje ne vcecanti propozimet e komitetit te eksperteve per Komitetin e Ministrave mbi pergatitjen e ketyre rekomandimeve te ketij te fundit per nje ose me shume pale, sic mund te kerkohet.

5. Sekretari i Pergjithshem i Keshillit te Evropes do te beje nje raport te detajuar dy-vjecar mbi zbatimin e Kartes per Asamblene Parlamentare.

Neni 17 - Komiteti i eksperteve

1. Komiteti i eksperteve do te perbehet nga nje anetar prej seciles Pale, te emeruar nga Komiteti i Ministrave nga nje liste e individeve me integritet te larte dhe te sprovuar ne ceshtjet lidhur me Karten, te cilat do te caktohen nga Pala e interesuar.

2. Anetaret e komitetit do te emerohen per nje periudhe prej 6 vjetesh dhe do te kene te drejten e rizgjedhjes. Nje anetar, qe nuk ka mundesi te permbushe mandatit do te zevendesohet ne perputhje me proceduren e parashtruar ne paragrafin 1, dhe anetari zevendesues do te perfundoje mandatin e paraardhesit te tij.

3. Komiteti i eksperteve do te miratoje rregullat e procedures. Sherbimet e sekretariatit do te sigurohen nga Sekretari i Pergjithshem i Keshillit te Evropes.

PJESA V - Dispozitat e fundit

Neni 18

Kjo Karte do te hapet per nenshkrim per shtetet anetare te Keshillit te Evropes. Ajo i nenshtrohet ratifikimit, pranimit ose miratimit. Instrumentet e ratifikimit, pranimit ose miratimit do te depozitohen tek Sekretarja e Pergjithshme e Keshillit te Evropes.

Neni 19

1. Kjo Karte do te hyje ne fuqi ditën e pare te muajit pasardhes te perfundimit te tre muajve pas dates ne te cilen pese Shtete anetare te Keshillit te Evropes kane shprehur pelqimin e tyre per te pranuar juridiksionin e Konventes ne perputhje me dispozitat e Nenit 18.

2. Lidhur me Shtetet e tjere anetare qe shprehin me vone pelqimin e tyre te pranojne juridiksionin e saj, Karta do te hyje ne fuqi ne ditën e pare te muajit pas mbarimit te periudhes se tre muajve pas dates se depozitimit te instrumentit te ratifikimit, pranimit dhe miratimit.

Neni 20

1. Pas hyrjes ne fuqi te kesaj Karte, Komiteti i Ministrave te Keshillit te Ministrave mund te ftoje ndonje shtet jo-anetar te Keshillit te Evropes qe te aderoje ne kete Karte.
2. Lidhur me shtetin aderues, Karta do te hyje ne fuqi ne ditën e pare te muajit pas perfundimit te periudhes 3-mujore pa depozitimit te instrumentit te aderimit tek Sekretarja e Pergjithshme e Keshillit te Evropes.

Neni 21

1. Cdo shtet, ne kohen e nenshkrimit ose te depozitimit instrumentit te ratifikimit, pranimit ose miratimit, mund te beje nje ose me shume rezerva ne paragrafet 2-5 te nenit 7 te kesaj Karte. Vec ketyre s'mund te behet asnje rezerve.
2. Cdo Shtet pale qe ka bere rezerva sipas paragrafit te lartpermendur, mundet qe t'i terheq ato pjeserisht ose teresisht, duke njoftuar Sekretarin e Pergjithshem e Keshillit te Evropes. Terheqja do te hyje ne fuqi ditën e marrjes se njoftimit nga Sekretari i Pergjithshem.

Neni 22

1. Cdo Pale mund te denoncoje ne cdo kohe kete Karte me ane te nje njoftimi drejtuar Sekretarit te Pergjithshem te Keshillit te Evropes.
2. Ky denoncim do te hyje ne fuqi ne ditën e pare te muajit pas perfundimit te periudhes --mujore nga data e marrjes se njoftimit nga Sekretarja e Pergjithshme.

Neni 23

Sekretari i Pergjithshem i Keshillit te Evropes do te njoftoje Shtetet anetare te Keshillit te Evropes dhe cdo shtet qe ka aderuar ne kete Karte, per:

- a. cdo nenshkrim;
- b. depozitim e instrumenteve te ratifikimit, pranimit, miratimit dhe aderimit;
- c. Cdo date te hyrjes ne fuqi te Kartes ne perputhje me nenet 19 dhe 20;
- d. Cdo njoftim te marre ne zbatim te dispozitave te nenit 3, paragrafi 2;
- e. cdo akt, njoftim ose komunikim tjeter lidhur me Karten.

Ne prani te nenshkruesve, te autorizuar ne menyren e duhur, kane nenshkruar kete Karte.

Bere ne Strasburg, me 5 maj 1992, ne gjuhen angleze dhe

frengje, duke pasur te dy tekstet te njejten vlere, nje kopje qe e seciles do te depozitohet ne arkivat e Keshillit te Evropes. Sekretari i Pergjithshem i Keshillit te Evropes do t'i secilit Shtet anetare te Keshillit te Evropes dhe ndonje shteti qe mund te ftohet per te aderuar ne kete Karte.